

MOLNÁR LÁSZLÓ*

A budapesti orvoskar kiépítésének története

A PESTI ORVOSKAR ÁLLAPOTA A FEJLESZTÉS ELŐTT

A pesti orvoskaron a kiegyezés idején már egyenesen tarthatatlan állapotok uralkodtak a szűkös és alkalmatlan elhelyezés miatt. A helyszűke okozta problémák már az 1830-as évektől jelentkeztek, amikor a meredeken emelkedő hallgatói létszámok, valamint a tudomány előrehaladásával párhuzamosan gyarapodó tanszékek száma hamarosan komoly zsúfoltsághoz, hovatovább az oktatás ellehetetlenüléséhez vezettek. Az idők során egyre súlyosbodó helyhiányon újabb, a Hatvani utcai székhelyhez hasonlóan célszerűtlen épületek bekapcsolásával próbáltak segíteni. Jóllehet e bővítések sokat segítettek, ám mégis csak átmeneti enyhítések voltak, a kialakuló területi széttagoltság pedig újabb nehézségeket támasztott.

Közvetlen előzmények

A kar már 1848-ban megfogalmazta, hogy építkezésekkel kell megoldani a helyzetet. Elvi akadály nem merült fel a kormányzat részéről, de pénz és főleg időhiány miatt a tervekől ekkor még semmi sem lett. Az országosan mutakozó orvoshiány, Pest városának gyors növekedése és a súlyos országos kolerajárványok egyre növekvő társadalmi igényt támasztottak az orvosképzéssel szemben. Ehhez képest a képzési rendszer, melyben elkülönült az orvosok és sebészek oktatása, a század közepén már túlhaladottnak, korszerűtlennek számított. A gyakorlati oktatás a kórházi háttér hiánya miatt súlyos nehézségekkel küszködött, így a feladatok és a lehetőségek között egyre növekedett a távolság. Kedvező változásra csak a kiegyezés után került sor. Az 1868-ban felállított Országos Közegészségi Tanács, melynek a kar legtekintélyesebb tanárai is tagjai voltak, közvetítette az igényeket a kormányzat felé. A kiegyezés után EÖTVÖS JÓZSEF kultuszminiszterként felkarolta a kezdeményezést és megindulhatott a részletes tervek kidolgozása.

A szükséges új klinikai telepről az országgyűlés is tárgyalt. A pénzügyi bizottságban született az a takarékos elképzelés, mely szerint az új fűvészkert hatalmas (a mai Korányi Sándor utcában fekvő) területén kellene építkezni, hiszen így nem kell külön költeni a telekvásárlásra. Ezt az ötletet a kar élénk tiltakozással utasította el, mivel a fűvészkert igen messze esett a kar akkori épületeitől, ráadásul ekkor még lóvasút sem járt az Üllői úton. Így egy, a Kálvin térhez közelebbi Üllői úti területre esett a választás, az állami dohánygyári telekkel (ma Markusovszky tér) szemben. A sors fintora, hogy később, mikor láthatóvá vált, egyetlen telep aligha lesz elegendő a szükségletek kielégítésére, mégiscsak a fűvészkert területén valósították meg a második klinikai telepet. Igaz, ekkor már lóvasút könnyítette a közlekedést.

* Semmelweis Egyetem Levéltára. 1085 Budapest, Üllői út 26. – lmolnar@rekhiv.sote.hu

A budapesti orvoskar fejlesztése nem elszigetelt akció volt. A kiegyezés után hatalmas feladat állt az ország előtt. A gazdaságban korábban megindult polgári átalakulás továbbvitele, a politikai-közigazgatási rendszer polgári átalakítása és az infrastrukturális elmaradottság felszámolása együttesen példátlan kihívást jelentett. Ennek képezte részét az ország egészségügyi ellátó rendszerének kiépítése, illetve korszerűsítése. 1872-ben átalakították az orvosképzést¹, megkezdték az ország második egyetemének kiépítését Kolozsvárott, és elindult a városi közkórházak építési programja. Mindezen átfogó reformok² megtervezésében oroszánrész jutott a már említett Országos Közegészségi Tanácsnak. A végrehajtás egyetemeket is érintő részében pedig MARKUSOVSKY LAJOS, a VKM előadója játszott főszerepet. A megindult fejlesztési program nem csak az orvoskart, de az egyetem többi karát is érintette, bár a legtöbb időt és ráfordítást az orvoskari telepek igényelték.

A FEJLESZTÉS ELSŐ SZAKASZA

A mai Üllői út, Szentkirályi, Baross és Mária utcák övezte területen először az I. sz. Sebészeti Klinika felépítésének láttak neki, amit KOVÁCS JÓZSEF professzor a tőle megszokott erőszakossággal vitt keresztül. Az építész, KOLBENHEYER FERENC tervei időben elkészültek, ám pénzhiány miatt a kivitelezés elég dőcögősen indult. Ezzel párhuzamosan folyt az élettani épület megvalósítása az akkori Esterházy (ma Puskin) utcában, a később Trefort-kertnek nevezett telepen.³ A kar mindent megtett, hogy az építkezésekhez megfelelő forrásokat eszközöljön ki. Képviselőiket, Rupp NEPOMUK JÁNOST, WAGNER JÁNOST és KORÁNYI FRIGYEST 1876. január 25-én a király is fogadta. Az audiencián a küldöttség az építkezések folytatását és gyors befejezését sürgette. Május 27-én I. FERENC JÓZSEF személyesen is megtekintette a munkálatokat. Az élettani épület már készen állt, a 80 ágyasra tervezett I. sz. Sebészet pedig befejezéséhez közeledett.⁴ A telep Mária utcai oldalára tervezett bonctani épület kezdeti stádiumban volt. Az uralkodó pár érdeklődése a későbbiekben sem lankadt, jöllehet külön-külön ejtették meg látogatásaikat. Ebben az időben a munkák jó ütemben haladtak, az épületek egyre-másra készültek el, a fentebb említett bonctani (1879) épület után a kiszolgáló egység, vagyis a klinikai főző- és mosókonyha épült fel a kazánházzal a telep közepén. Ide csatlakozott nem sokkal később a Gazdasági Hivatal épülete a szolgálakásokkal. Itt helyezték el többek között a betegápoló vincés apácák szállását is. 1880 szeptemberében átadták a sebészeti klinika ikerpárját, KORÁNYI FRIGYES II. sz. Belklinikáját a telep Üllői úti oldalának északi felén. A két szárny közötti központi traktust azonban már nem KOLBENHEYER tervezte, mivel ő időközben váratlanul elhunyt. Így ez a munka segítőjének, a kolozsvári egyetemi építkezéseknél jó nevet szerzett WEBER ANTALNAK jutott.

A beruházás folytatásáról és a kapcsolatos költségek előteremtéséről külön törvény intézkedett (1881:XX.tc.). Az épület alapkövét 1881. augusztus 20-án tették le és három év múlva, 1884 szeptemberében már az átadásra is sor került. Itt kapott helyet a kari adminisztráció, a kari könyvtár, valamint több tanszék, jöllehet egy részük csak ideiglenes jelleggel addig, amíg a végleges otthonukul szánt új épület el nem készül. Közben a telep Szentkirályi utcai oldalán is folytak a munkák, ahol WAGNER JÁNOS I. sz. Belklinikája épült.⁵ Az új építések mellett azonban kénytelenek voltak rövid távon kevésbé költséges megoldásokhoz is folyamodni, mivel a rendelkezésre álló források korlátozottak voltak. Így vásárolták meg 1879-ben a szülészeti klinika részére a Stáció (ma Baross) és Mária utca sarkán álló ún. Bánffy Albert-féle házat. Itt már 10-12 ágyat beteg nőknek tartottak fenn, amivel az addigi főprofil szülészett mellett megjelent a nőgyógyászat is. A tanszékek új otthonaikba való kiköltözése a Hatvani utcai régi főépületben hátramaradtak számára is elfogadhatóbb körülményeket teremtett. Ezt az épületet teljes kiürülése után bérbe akarták adni, hogy az így befolyó összegekből törlesszék az építkezések kölcsöneit. 1885-ben megkezdődtek a tervezett harmadik, méretét tekintve legkisebb telep munkálatai az Üllői út távolabbi, a fűvészkerttel szemben fekvő részén. Itt helyezték el a Törvényszéki Orvostani Intézetet, melyet a tanszékvezető AJTAI KOVÁCS SÁNDOR elképzelései szerint HAUSZMANN ALAJOS tervezett. Az 1890-ben megnyílt intézetben egy 46 m hosszú lófolyosó is helyet kapott.

Az I. sz. Női Klinika számára vásárolt Bánffy-ház hamarosan szűknek és célszerűtlennek bizonyult az igényekhez képest, így a 90-es évek elejére időszzerűvé vált a végleges megoldás kieszközlése. KÉZMÁRSZKY TIVADAR professzor közbenjárására az országgyűlés 1892-ben határozatot hozott egy új klinikaépület emeléséről. A tervezés stádiumában KÉZMÁRSZKY, KISS ISTVÁN műépítész társaságában külföldi tanulmányutat tett nyugat-európai női klinikákon, hogy a tapasztalatokat felhasználhassák az új klinikaépület kialakításakor. Ez a fajta „befektetés” az előkészítés során bevett dolognak számított. Így járta be 1876 elején KORÁNYI FRIGYES a jelesebb nyugati klinikákat KOLBENHEYER FERENCCEL.

1895 novemberében a kar újra foglalkozott a további tanszékek, az ún. „*klinikai pótosztályok*” elhelyezésével. A tervezett második klinikai telepet ekkor még a meglévővel szemben fekvő dohánygyári telekre képzelték el, ami összesen 6 hold területet jelentett az Üllői úttól egészen a Soroksári (ma Ráday) utcáig terjedően. Itt helyezték volna el a „*klinikai pótosztályokat*” pavilonos rendszerben, összesen 700 ágy kapacitással. Ennek teljes költségét a telek-kisajátításokkal együtt kb. 5 millió forintba becsülték. A költségek láttán TAUFER VILMOS ellenjavaslatot tett a fűvészkert igénybevételét ajánlva, mint lényegesen olcsóbb és alkalmasabb megoldást. 28,5 holdas területe sokszorosa volt a dohánygyári teleknek, azon kívül eleve egyetemi tulajdonban volt. Ez a változat győzött. 1911-ig a fűvészkertnek mintegy 70%-a került át az orvoskarhoz. A millenniumra a belső telep nagy része már készen állt, a harmadik telepen álló törvényszéki orvostani épület mögött 1896 júniusában elkezdték az új anatómiai épület alapozását⁶, a fűvészkertben pedig 1896-ra megjelent az első kis pavilon, amelyet a II. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika elkülönítőjének szántak. A költségek addigra 3.781.214 forintba és 3 krajcárba rúgtak.

A FEJLESZTÉS MÁSODIK SZAKASZA

A millenniumig eltelt 23 év alatt 10 épület terve valósult meg, a millennium utáni 15 évben 14 épületé, további 3 a „*korszakhatár*” idején épült. A program tehát érezhetően felgyorsult, a súlypont ekkor már a külső telepre esett. 1898-ra elkészült a TAUFER VILMOS professzor elképzelte, 130 beteg befogadására alkalmas II. sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika méltóság teljes épülete KAUSER JÓZSEF tervei nyomán. Közben befejeződtek az új anatómiai épület munkálatai, így 1898-ban megtörténhetett a régen várt áttelepülés a minden tekintetben modern, új otthonba. A tervezés előtti nyugati tanulmányút itt sem maradhatott el, noha a professzor, MIHÁLKOVICS GÉZA előtte is sokat forgolódott külföldi intézetekben, ahová ezúttal az építész is magával vitte.

1894-ben vált időszzerűvé a II. sz. Sebészeti Klinika végleges elhelyezése. Az addig a Szent Rókus Kórházban működő tanszék további léte akkor vált bizonytalanná, amikor a város úgy döntött, hogy a kórházat kitelepíti a város szélére, a Szent Rókus épületét pedig lebontja. Végül is a terv kútba esett, de a klinikaépítés ügye akkor már folyamatban volt, amiről ez esetben is külön törvényt hoztak (1897:XXV.tc.). Az építész ugyanaz a KISS ISTVÁN műegyetemi magántanár volt, aki a szomszédos női klinikát tervezte. 1901. november 4-én megnyílt az ambulancia, 18-án pedig fogadták az első fekvőbetegeket. RÉCZEY IMRE 1902. január 23-án tartotta meg első előadását az új klinikán, mely felépítésekor ritkaságszámba ment Magyarországon, és modellként szolgált a többi budapesti kórház tervezéséhez. Külföldről is csodájára jártak. 1904. január 1-jén kapta meg az egyetem a Rákos (ma Hógyes Endre) utca 7-9. sz. alatti épületet, ahol a Pasteur Intézet és 100 ágyas kórháza mellett helyet kapott az Általános Kísérleti és Kórtani Intézet és a Bakteriológiai Intézet is.

A fejlesztési program a végén gyorsult fel igazán. 1908-ra készült el a belső telep utolsó darabja, az I. sz. Szemészeti Klinika Mária utcai otthona, KORB FLÓRIS és GIERGL KÁLMÁN közös munkája.⁷ Pontosan két év alatt, 1908. novemberre épült fel a 100 ágyas Elmekórtani Klinika MORAVCSIK ERNŐ EMIL professzor elképzelései, valamint KORB és GIERGL tervei alapján. 1908 nyarán kezdődött meg a külső telep Szigony utcai oldalán a II. sz. Szemészeti Klinika építése.⁸ Ezzel nagyjából

párhuzamosan épült a telek átellenes, Ludoviceum (ma Korányi Sándor) utcai oldalán a III. sz. Belklinika, mely a II. Szemészetnek szinte ikerépülete. Mindkettő 1910-re fejeződött be. Ugyanekkor lett kész az Urológiai Klinika is, a telep fűvészkerti oldalán.

1909-re készült el a külső telepen az I. sz. Sebészet új, a korábbinál jóval tágasabb épülete, ugyancsak KORB és GIERGL tervei szerint. Az épület újdonsága volt a tetőteraszok kiképzése, melyeket az uralkodó szélirány figyelembevételével alakítottak ki. Ide vitték fel levegőztetni a járóképtelen betegeket. A kiköltöző sebészet helyét a Bőrclinika foglalta el az Üllői út 26-ban. 1909. február 14-én nyitották meg a Stomatológiai Klinika épületét a Mária utcában, mely a Pál utcai fiúk nevezetes grundján létesült. Ahhoz képest, hogy az új klinikaépületről 1906-ban született döntés, ez a beruházás igen gyorsan megvalósult. A teljes program a külső telepen zárult le, a központi mosoda 1911-es felépítésével.

A 38 év alatt megvalósított program 25 millió korona (12,5 millió forint) összköltséggel járt, eredményeként pedig egy minden tekintetben a kor színvonalán álló, jól kiépített orvosképző intézmény jött létre, mely kiállta az összehasonlítást nyugat-európai társaival.

Felhasznált források és irodalom:

Grósz Emil (szerk.): Les facultés de médecine des universités royales hongroises de Budapest et de Kolozsvár. Budapest, Franklin, 1909.

Győry Tibor: Az Orvostudományi Kar története 1770-1935. Budapest, Kir. M. Egyetemi Nyomda, 1936.

Hőgyes Endre (szerk.): Emlékkönyv a Budapesti Egyetem Orvosi Karának múltjáról és jelenéről. Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1896.

Semmelweis Egyetem Levéltára, 1/a Az Orvostudományi Kar tanácsulési jegyzőkönyvei 1793-1951

Semmelweis Egyetem Levéltára, 1/b Az Orvostudományi Kar Dékáni Hivatalának iratai 1785-1951

Jegyzetek:

- ¹ Az addig különálló sebészmeisteri képzési forma megszűnt, illetve integrálódott az orvosképzésbe, a középkori eredetű sebészcehéket pedig feloszlatták.
- ² A mai olvasó kedvéért közöljük, hogy a „reform” kifejezés alatt eleink korszerűsítést, fejlesztést értettek, amit nem annyira hangoztattak, inkább cselekedtek.
- ³ Akkoriban itt működött a régi fűvészkert. Emellé helyezték el a Műegyetemet, majd amikor ez számukra elégtelennek bizonyult és átköltöztek mai, budai telephelyükre, a műszakiak helyét a tudományegyetem bölcsész kara foglalta el.
- ⁴ Az I. sz. Sebészeti Klinika épülete 1877-ben nyílt meg, ma a Bőr- Nemikórtani és Bőronkológiai Klinika otthona.
- ⁵ A két párhuzamos belgyógyászati tanszék Wagner halála után cserélt egymással számozást, Korányi Frigyes közbenjárására.
- ⁶ A belső telepen 1878-ban elkészült anatómiai épületről hamarosan kiderült, hogy nem képes befogadni mindkét anatómiai intézetet, illetve az egyre növekvő létszámú hallgatókat. Így született meg a gondolat, hogy az anatómiaoktatást új épületbe telepítik a Tűzoltó utcai területen, addigi épületét pedig a jellegében közelálló pathológiai intézet kapja meg.
- ⁷ A fejlesztésnek ebben a szakaszában a legtöbb épületet ők tervezték. Korb Flóris számos szép épülethez adta még nevét és szaktudását, így pl. a budapesti New York palotához. Korb a két háború között a szegedi egyetem kiépítésében is komoly szerepet játszott.
- ⁸ Az épület az 1930-as években lett az Orr- és Gégegyógyászati Klinika otthona.